

PIOTR KOPIEC

EUTANAZJA
WE WSPÓLNYCH UZGODNIENIACH
KOŚCIOŁÓW KATOLICKIEGO I EWANGELICKIEGO
W NIEMCZECH

WSTĘP

Do najistotniejszych i jednocześnie najbardziej doniosłych sposobów realizacji ekumenizmu należy wypracowywanie międzywyznaniowych uzgodnień, analizujących i oceniających procesy i zjawiska występujące we współczesnym świecie, oraz projektowanie wspólnych sposobów reagowania na nie. W trakcie takich działań różne Kościoły i Wspólnoty chrześcijańskie zmuszone są nie tylko do sięgnięcia do podstawowej bazy swojej interpretacji chrześcijaństwa, ale również do określenia priorytetów swojego przepowiadania we współczesnych społeczeństwach.

Ekumeniczną doniosłość wspólnych działań wobec problemów współczesnego świata akcentował papież Jan Paweł II: „Życie społeczne i kulturalne stwarza rozległe możliwości współpracy ekumenicznej. Coraz częściej chrześcijanie stają w jednym szeregu, aby bronić ludzkiej godności, szerzyć dobro i pokój, wcielać zasady Ewangelii w życiu społecznym, uobecniać chrześcijańskiego ducha w nauce i sztuce. Coraz ściślej współdziałają, gdy trzeba zaspokajać potrzeby i leczyć rany naszej epoki: głód, klęski żywiołowe, niesprawiedliwość społeczną. [...] Wspólne działanie chrześcijan w społeczeństwie staje się zatem wyraźnym świadectwem składanym wobec świata w imię Pana” (*Ut unum sint* 74-75)¹ Następnie jednak zwrócił uwagę

Mgr PIOTR KOPIEC – doktorant IE KUL; adres do korespondencji: ul. K. Prusa 25, 43-190 Mikołów; e-mail: petrko@op.pl

¹ Jan Paweł II. *Ut unum sint. Encyklika o działalności ekumenicznej*. KAI 1995 s. 74.

na czynniki utrudniające i ograniczające ową współpracę, konstytuowane przez „utrzymujące się rozbieżności doktrynalne”

Zasady współpracy ekumenicznej muszą uwzględnić dwojaki charakter owych rozbieżności doktrynalnych: teologiczny, wypływający z odmiennej interpretacji depozytu wiary, oraz wtórny wobec niego – etyczny. Sformułowana bowiem przez dany Kościół etyczna ocena różnorodnych zjawisk społecznych w szczególny sposób determinuje wartościowanie czy klasyfikację danego Kościoła bądź też Wspólnoty jako „postępowego” lub „konserwatywnego” i ciąży często nad atmosferą wszelkich dialogów i nastawieniem wobec siebie wiernych poszczególnych Kościołów.

Współpraca ekumeniczna musi uwzględniać jeszcze jedno założenie: im większe kontrowersje w społeczeństwie wywołuje dana kwestia etyczna, tym trudniejsze jest wykształcenie wspólnej wobec niej postawy interkonfesyjnej. Zgodnie z tą zasadą ocena zjawisk klasyfikowanych jako etycznie jednoznaczne bądź neutralne – jak na przykład proces integracji europejskiej, krytyka instrumentalnego traktowania religii itp. – jest analogiczna i podzielana przez wiele Kościołów chrześcijańskich, nie wywołując szczególnych kontrowersji. Burzliwe debaty społeczne dokonują się natomiast przy okazji ustosunkowania się do dwóch zbiorów fenomenów społecznych: przynależnych etyce seksualnej oraz związanych z postępem medycznym, a także zjawisk leżących na styku obu tych zbiorów. Krystalizacja wspólnej postawy Kościołów chrześcijańskich jest tu szczególnie trudna, gdyż napotyka nie tylko na odmienne systemy teologiczne, ale i na różne wrażliwości, mające swe zakorzenienie w odmienności kulturowej, stopniu rozwoju cywilizacyjnego społeczeństwa, w którym debata się dokonuje, itp.

I. TRADYCJA WSPÓLNYCH UZGODNIENÍ KOŚCIOŁÓW KATOLICKIEGO I EWANGELICKIEGO W NIEMCZECH

Na „mapie” podejmowanych inicjatyw ekumenicznych należy zwrócić uwagę na trwającą już dwadzieścia lat praktykę opracowywania wspólnych uzgodnień Kościołów katolickiego i ewangelickiego w Niemczech, omawiających aktualne problemy społeczne. Pierwszym tego typu dokumentem była deklaracja *Verantwortung wahrnehmen für die Schöpfung* („Wziąć odpowiedzialność za stworzenie”)² z 1985 r. W trakcie dalszych prac opublikowano

² *Verantwortung wahrnehmen für die Schöpfung. Gemeinsame Erklärung des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland und der Deutschen Bischofskonferenz*. Hrsg. vom Kir-

dokumenty odnoszące się do różnorodnych zagadnień, takich jak np. stosunek społeczeństwa niemieckiego do imigrantów³, potrzeba zachowania świątecznego charakteru niedzieli⁴, omawiające rolę środków masowego przekazu w kształtowaniu społeczeństwa czy opiniujące wdrażanie reformy emerytalnej⁵

Analiza debat społecznych, toczących się w krajach europejskich, również w Niemczech, pozwala na wyodrębnienie co najmniej sześciu zagadnień etycznych, wywołujących ciągłe kontrowersje w opinii publicznej: 1) aktywny homoseksualizm, 2) przerywanie ciąży, 3) wszelkie techniki sztucznego zapłodnienia, 4) antykoncepcja, 5) eutanazja, 6) zakres dopuszczalności badań genetycznych. Działania legislacyjne podejmowane w wielu państwach, dążące do większej dostępności przerywania ciąży, zezwalające w coraz większym stopniu na eksperymenty genetyczne, wprowadzające do systemu prawnego możliwość małżeństw (bądź tzw. związków partnerskich) między osobami tej samej płci czy wreszcie legalizujące eutanazję, odzwierciedlają w pewnym stopniu tendencje wpływające z absolutyzowania w społeczeństwach zachodnich wolności jednostki.

Ocena poszczególnych zagadnień przez dwa największe Kościoły chrześcijańskie w Niemczech nie zawsze jest jednomyślna. Różnice zaznaczają się szczególnie w podejściu do aktywnego homoseksualizmu. Zarówno *Katechizm Kościoła Katolickiego*, jak i dokumenty Kościoła Ewangelickiego w Niemczech rozpatrują homoseksualizm w kategoriach szczególnego rodzaju cierpienia, jednakże oficjalne stanowisko luterańskie dopuszcza jednocześnie istnienie tzw. związków partnerskich osób tej samej płci, uznając je

---

chenamt der Evangelischen Kirche in Deutschland und vom Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz. Gütersloh 1985.

³ *und der Fremdling, der in deinen Toren ist. Gemeinsames Wort der Kirchen zu den Herausforderungen durch Migration und Flucht.* Hrsg. vom Kirchenamt der Evangelischen Kirche in Deutschland und vom Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz. Gütersloh 1997.

⁴ *Menschen brauchen den Sonntag. Gemeinsame Erklärung des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland und der Deutschen Bischofskonferenz.* Hrsg. vom Kirchenamt der Evangelischen Kirche in Deutschland und vom Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz. Gütersloh 1999.

⁵ *Verantwortung und Weitsicht. Gemeinsame Erklärung des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland und der Deutschen Bischofskonferenz zur Reform der Alterssicherung in Deutschland.* Hrsg. vom Kirchenamt der Evangelischen Kirche in Deutschland und vom Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz. Gütersloh 2000.

za najbardziej odpowiednią formę związków międzyludzkich dla homoseksualistów aktywnych⁶

Pewne niejasności dotyczą podejścia do przerywania ciąży, a także oceny badań na embrionach. Wspólne dokumenty zawierają zdecydowane potępienie obu tych zjawisk, ale już w dokumencie *Im Geist der Liebe mit dem Leben umgehen*⁷, omawiającym podejście Kościoła Ewangelickiego w Niemczech do zjawisk związanych z postępem medycznym, mówi się o sporze w łonie samego Kościoła, przejawiającym się w braku zgody odnośnie do „kwalifikacji” momentu, w którym zaczyna się życie⁸

Stosunek do przerywania ciąży stanowi jednak pole do ekumenicznego konstruowania stanowisk, jedyną poważną przeszkodą dla wspólnej oceny wydaje się być tylko podejście do istnienia tzw. poradni aborcyjnych. Ich funkcjonowanie potępiła Stolica Apostolska w 1995 r., po ukazaniu się encykliki *Evangelium Vitae*. Zdaniem natomiast Kościoła Ewangelickiego w Niemczech działalność owych poradni spełnia założoną funkcję, odwołując część odwiedzających je kobiet od decyzji o przerwaniu ciąży.

Wobec coraz intensywniejszej dyskusji społecznej o tzw. zabójstwie na życzenie szczególnie cenne jest ponawiane wciąż zdecydowane potępienie przez oba Kościoły możliwości eutanazji. Wspólne inicjatywy chrześcijańskie stanowią doniosłą i zdecydowaną formę współpracy ekumenicznej, nie ograniczającej się do publikowania dokumentów, ale i do akcji propagandowych czy też wspierania ruchów hospicyjnych.

---

⁶ Zob. następujące dokumenty: *Mit Spannungen leben. Eine Orientierungshilfe des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland zum Thema „Homosexualität und Kirche“* EKD-Texte 57. Hannover 1996; *Theologische, staatskirchenrechtliche und dienstrechtliche Aspekte zum kirchlichen Umgang mit den rechtlichen Folgen der Eintragung gleichgeschlechtlicher Lebenspartnerschaften nach dem Lebenspartnerschaftsgesetz*. EKD-Texte. Hannover 2002; *Verlässlichkeit und Verantwortung stärken. Eine Stellungnahme des Kirchenamtes der EKD zur Verbesserung des Rechtsschutzes für gleichgeschlechtliche Lebenspartnerschaften und zur besonderen Bedeutung und Stellung der Ehe*. EKD-Texte. Hannover 2000.

⁷ *Im Geist der Liebe mit dem Leben umgehen. Argumentationshilfe für aktuelle medizin- und bioethische Fragen*. EKD-Texte 71. Hannover 2002.

⁸ Dokument ujawnia dwa stanowiska: 1) moment powstania życia rozpoczyna się w chwili zapłodnienia, 2) o życiu można mówić z chwilą, gdy zajdą warunki dla rozwoju zapłodnionej komórki jajowej. W szczególności chodzi tu o nidację, czyli osadzenie się zapłodnionej komórki jajowej w błonie śluzowej macicy.

Wspólne stanowisko odnośnie do eutanazji zawarte jest w czterech dokumentach: 1) *Gott ist ein Freund des Lebens*⁹, którego sygnatariuszami poza Kościołami Katolickim i Ewangelickim w Niemczech były niemieckie Kościoły i Wspólnoty chrześcijańskie skupione w Arbeitsgemeinschaft christlicher Kirchen in der Bundesrepublik Deutschland (Grupie Roboczej Kościołów Chrześcijańskich Republiki Federalnej Niemiec)¹⁰, 2) deklaracji *Im Sterben: Umfängen von Leben*¹¹, opublikowanej z okazji Tygodnia dla Życia w 1996 r., 3) *Sterbebegleitung statt aktiver Sterbehilfe*¹², dokumencie z 2003 r., będącym kompilacją wcześniej publikowanych tekstów obu Kościołów (m.in. fragmenty *Katechizmu Kościoła Katolickiego*), oraz 4) broszurze *Christliche Patientenverfügung mit Vorsorgevollmacht und Betreuungsverfügung*¹³, stanowiącej instrukcję tzw. testamentu życia (*living will*), będącej deklaracją niezgody na eutanazję („aktywną pomoc przy umieraniu”), w przypadku niezdolności osoby do jej wyrażenia, np. w przypadku choroby uniemożliwiającej kontaktowanie się z światem zewnętrznym.

II. DIAGNOZA „ZAGROŻEŃ ŻYCIA”

Usankcjonowana prawnie w kilku krajach możliwość „zabójstwa na życzenie”, a także szeroka dyskusja społeczna tocząca się w większości krajów o wysokim wskaźniku rozwoju cywilizacyjnego jest, zdaniem przedstawicieli obu Kościołów, symptomem szerszego procesu pozbawiania człowieka perspektywy religijnej, negowania wartości cierpienia oraz afirmowania wolności jednostki. „Znakiem naszych czasów jest fakt, że ciągle wzrastająca potęga ludzkości prowadzi nie tylko do ulepszenia warunków ludzkiego

⁹ *Gott ist ein Freund des Lebens. Herausforderungen und Aufgaben beim Schutz des Lebens*. Gemeinsame Erklärung des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland und der Deutschen Bischofskonferenz. Hrsg. vom Kirchenamt der Evangelischen Kirche in Deutschland und vom Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz. Gütersloh 1989.

¹⁰ Do grupy tej należą m.in.: Prawosławna Metropolia Grecka w Niemczech, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, Katolickie Biskupstwo Kościoła Starokatolickiego w Niemczech, Stowarzyszenie Niemieckich Gmin Mennonitów.

¹¹ *Im Sterben: Umfängen vom Leben. Gemeinsames Wort zur Woche für das Leben 1996: „Leben bis zuletzt – Sterben als Teil des Lebens“* Gemeinsame Texte 6. Gütersloh 1996.

¹² *Sterbebegleitung statt aktiver Sterbehilfe. Eine Textsammlung kirchlicher Erklärungen*. Gemeinsame Texte 17 Gütersloh 2003.

¹³ *Christliche Patientenverfügung mit Vorsorgevollmacht und Betreuungsverfügung*. 2. Auflage. Gütersloh 2003.

życia, ale jednocześnie zagraża jego fundamentom oraz jego godności”¹⁴ Ciągły rozwój możliwości naukowo-technicznych, przestaje już być narzędziem, a staje się autonomicznym celem, którego osiągnięcie usprawiedliwia często niejednoznaczne etycznie przedsięwzięcia. „Ekonomizacja” i „technicyzacja” życia w krajach rozwiniętych prowadzi z kolei do traktowania jednostki jedynie w kategoriach konsumenta wytwarzanych dóbr, co owocuje w konsekwencji poczuciem bezsensu i pustki. Tę zaś próbuje się zapełnić bądź to afirmacją szeroko pojętego sukcesu, bądź też prezentując wartości związane jedynie z rozrywką.

Analiza współczesnej cywilizacji pozwala autorom dokumentu *Gott ist ein Freund des Lebens* sklasyfikować dwa zbiory przejawów kultury śmierci, na które składają się czynniki określone jako „zagrożenia życia” (*Die Gefährdung des Lebens*). Pierwszy, którego symptomami są: 1) zniszczenie środowiska naturalnego, 2) postępujące zużycie energii i związane z nim wszelkie szkodliwe następstwa, 3) wzrastająca ciągle produkcja broni, 4) wzrost zagrożenia płynący z większego natężenia wszelkich środków komunikacji, 5) lekceważenie wartości życia zwierząt, bezpośrednio odnosi się do nieograniczonego niczym oraz naznaczonego pychą sposobu gospodarowania światem przez człowieka. Drugi zbiór, związany przede wszystkim z jakością stosunków społecznych, konstytuowany jest przez takie zjawiska jak: 1) alkoholizm i narkomania, 2) maltretowanie dzieci, 3) przemoc wobec kobiet, 4) wzrastająca liczbę samobójstw, 5) przerywanie ciąży i 6) eutanazja. Są to przejawy funkcjonowania społeczeństwa składającego się z jednostek charakteryzujących się roszczeniową postawą wobec życia, obojętnością, posiadających skrzywione sumienia, bezwzględnie forsujących własne interesy, ale także żyjących w ciągłym strachu przed przyszłością, doświadczających opuszczenia i samotności. Zdaniem autorów dokumentu w naszej cywilizacji „ludzie nie wiedzą często, po co żyją”¹⁵

Prawidłowa analiza, jak i ocena symptomów sklasyfikowanych jako „zagrożenie życia” musi zakładać ich komplementarne ujęcie. Oznacza to, że nie będzie wiarygodne występowanie na przykład w obronie życia poczętego przy jednoczesnej akceptacji badań naukowych na embrionach. „Wszelkie zagrożenia życia przez siły zła należy odkryć we wszystkich wymiarach życiowych”¹⁶ Stąd zdaniem sygnatariuszy wspólnej deklaracji konieczne jest

¹⁴ *Gott ist ein Freund des Lebens* s. 11.

¹⁵ Tamże s. 13.

¹⁶ Tamże s. 18.

wdrażanie nowej filozofii człowieka, uwzględniającej bezwarunkowo jego podmiotowość, i nowej filozofii kultury, której centralnym punktem będzie człowiek.

III. GODNOŚĆ ŻYCIA

Kształtowanie cywilizacji, której najwyższą wartością jest życie, wymaga wdrażania odpowiedniej pedagogiki, opierającej się na właściwych kategoriach. Zdiagnozowane przez autorów dokumentu *Gott ist ein Freud des Leben* zagrożenia życia obligują chrześcijaństwo do przypominania, że „życie jest darem Boga. Bóg nie przekazał swojego daru siłom zniszczenia. Ludzie są powołani do wypełniania woli Boga oraz do tego, by strzec możliwości życia na ziemi”¹⁷

Deklaracja przyjęła dwie perspektywy, uzasadniające przyjęcie takiej hierarchii wartości, która akcentuje godność i wartość życia ludzkiego i formuje cywilizację życia – perspektywę biblijną i perspektywę filozoficzną.

1. Perspektywa biblijna

Argumentacja teologiczna, opierająca się przede wszystkim na egzegezie biblijnej, niekoniecznie musi być uwzględniana jedynie przez chrześcijan – dokument wyraża nadzieję, że również niewierzący w Chrystusa mogą odwołać się do Biblii w przypadku wątpliwości związanych z oceną etyczną różnorodnych zagrożeń życia.

Punktem wyjścia biblijno-teologicznego schematu argumentacji za ochroną życia jest konstatacja, że w Biblii zarówno pojęcia Boga, jak i życia są terminami ściśle ze sobą związanymi. Autorzy ekumenicznej deklaracji analizują przesłanie biblijne, klasyfikując je według następujących siedmiu tematów: 1) Bóg jest życiem, 2) Bóg jest stwórcą życia, 3) Moce niszczące życie, 4) Bóg chroni życie, 5) Ograniczoność stworzonego życia, 6) Nędza stworzenia, 7) Życie wieczne.

Ad 1) Deklaracja akcentuje, że wszelka egzystencja na ziemi zależy od Boga, który stwarza oraz podtrzymuje życie. „On jest żyjący sam w sobie i jako «źródło życia» (Ps 36, 10) odróżnia się od stworzonego, skończonego i naturalnego życia”¹⁸

¹⁷ *Gott ist ein Freud des Lebens* s. 11.

¹⁸ Tamże s. 16.

Człowiek, który polega na Bogu, dostępuje obietnicy innego, większego życia niż to skończone i naturalne. Stąd doczesne życie nie może stanowić największej i ostatecznej wartości.

Ad 2) Autorzy uzgodnienia, przypominając Psalm 145: „Oczy wszystkich oczekują Ciebie, Ty zaś dajesz pokarm we właściwym czasie, Ty otwierasz swą rękę i wszystko, co żyje, nasycasz do woli” (Ps 145, 15), podkreślają, że według tekstów biblijnych Bóg jest gwarantem istnienia życia.

Wszelkie życie na ziemi ma swój wymiar społeczny. Ludzka egzystencja potrzebuje uznania i przyjęcia przez innych ludzi, ale w sensie etycznym życie człowieka nie jest uzależnione od społecznej determinanty. Wartość i sens nadaje mu przyjęcie przez Boga. Proces stwarzania życia deklaracja rozważa więc w dwojakim aspekcie: naturalnym (biologicznym) oraz etycznym, poprzez który nadany zostaje człowiekowi status osoby.

Ad 3) Pismo święte ujmuje rzeczywistość jako głęboko skażoną grzechem pierworodnym. Grzech jest jednocześnie określony jako siła niszcząca życie. Pojęcie grzechu określone jest wieloma formami (2 Kor 5,15; Ef 4, 17 nn.; Rz 8, 13; Ga 5, 16 nn.), jednak zawsze sprowadza się do tego, że człowiek zamiast kierować się wolą Boga, skupia się na samym sobie.

Ad 4) Autorzy dokumentu akcentują, że pomimo niszczącego charakteru grzechu pierworodnego, życie na ziemi zostało zachowane. Obietnica Boża złożona po niszczących skutkach potopu daje ludziom ufność, że nigdy nie powtórzy się podobny kataklizm. Zaufanie, że Bóg chroni wszystko, co żywe, zostaje powtórzone w późniejszych tekstach Starego Testamentu: „Miłujesz bowiem wszystkie stworzenia, niczym się nie brzydzisz, co uczyniłeś, bo gdybyś miał w nienawiści, nie byłbyś tego uczynił” (Mdr 11, 24).

Uczynki Boga, jako przyjaciela życia, powinny znaleźć odzwierciedlenie w uczynkach ludzi. Piąte przykazanie, zakazujące zabijania, wyznacza tu jedynie zewnętrzne granice. Deklaracja przytacza tu słowa św. Pawła: „Owo-
cem zaś ducha jest miłość, radość, pokój, cierpliwość, opanowanie. Przeciw takim cnotom nie ma Prawa” (Ga 5, 22).

Ad 5) Ograniczoność i przemijanie są charakterystyczne dla stworzenia. Egzegeza Księgi Rodzaju pozwala skonstatować, że śmierć była związana z ludzkim życiem jeszcze przed grzechem pierworodnym, jawiła się jako naturalne jego zakończenie. Zniszczenie świata przez grzech spowodowało, że śmierć jest doświadczana jako bolesne zerwanie życia. Skoro zaś śmierć jest związana z grzechem (Rz 5, 12 nn.), oddziela człowieka od Boga i „na-

leży ją przewyciężyć poprzez życie z Boga, które przewyższa śmierć i wszystko, co śmiertelne”¹⁹

Ad 6) Życie ludzkie jest kwalifikowane, szczególnie w listach św. Pawła, jako życie w niewoli, nicości i utrapieniu. Jest jednak jednocześnie widziane w perspektywie nadziei, stąd wszystkie troski oraz utrapienia doczesne całkowicie podporządkowane są oczekiwaniu na wyzwolenie, które przyniesie „nowe stworzenie”

Ad 7) Autorzy deklaracji podkreślali w dwóch pierwszych punktach, że życie naturalne, doczesne nie jest życiem pełnym. Pismo święte mówi o życiu wiecznym, którego źródłem jest zmartwychwstanie Chrystusa i uwolnienie go od więzów śmierci. Życie wieczne buduje się na Bożej wierności dla życia, przetrzymuje wszystkie trudy i niebezpieczeństwa dzięki nadziei na zwycięstwo życia nad śmiercią i wypełnia się w wiecznej wspólnocie z Bogiem.

2. Perspektywa filozoficzna

1) *Człowiek – „Obraz Boga”* Przedstawienie człowieka jako obrazu Boga pochodzi z pierwszego opisu stworzenia. W tradycji chrześcijańskiej, miało ono podkreślać szczególną godność ludzkiego życia.

Dokument wyróżnia przy tym dwie pozycje interpretacyjne pojęcia godności człowieka: łączącą się z tradycją grecką, kładącą akcent na duchowość, rozumność, wolność i indywidualność każdego człowieka, oraz z tradycją kantowską, według której godność człowieka wiązała się ze zdolnością do moralnego samostanowienia, co implikowało zastrzeżenie, że żaden człowiek nie może stać się środkiem dla czyjegoś działania. Autorzy dokumentu uwzględniają obie pozycje, z zastrzeżeniem, że muszą być one włączone w teologiczny schemat uwzględniający następujące założenia: a) określenie „Obraz Boga” oznacza, że człowiek jest dzięki sobie tylko właściwym przymiotom wyodrębniony z natury, b) określenie to nie odnosi się do abstrakcyjnego pojęcia całego rodzaju ludzkiego, ale do poszczególnego człowieka, c) oznacza, że każdy człowiek powinien siebie uznawać za stworzonego i chcianego przez Boga, d) zakłada, że każdy człowiek jest powołany do wspólnoty z Bogiem.

¹⁹ Tamże s. 26.

2) *Bezwarunkowe prawo każdego człowieka do życia*. Konsekwencją stworzenia człowieka na podobieństwo Boga jest jego bezwarunkowe prawo do życia. Prawo do życia jest wpisane w założenie o stworzeniu człowieka na podobieństwo Boga oraz w godność osoby ludzkiej. Stąd też nikt nie posiada kompetencji, aby decydować o wartości życia, zarówno swojego, jak i drugiego człowieka.

IV. SPOŁECZNY KONTEKST EUTANAZJI

Coraz silniej zaznaczające się w społeczeństwie niemieckim tendencje, by wzorem Holandii i Belgii przyjąć możliwość legalnej eutanazji (zabójstwa na żądanie – *Tötung auf Verlangen*) są, zdaniem przedstawicieli Kościołów Katolickiego i Ewangelickiego w Niemczech, rezultatem całego kompleksu procesów socjologicznych, wśród których wymieniają postępującą atomizację społeczną i związaną z nią przemianę modelu rodziny oraz stale podnosząca się średnia oczekiwanej długości życia (z wskaźnika 33 lat w 1830 r. do wskaźnika 75,4 w 1993 r.) i malejąca śmiertelność niemowląt. Społeczeństwo niemieckie coraz bardziej starzeje się, co jest szczególnie związane z dłuższą średnią wieku oraz bardzo niską stopą przyrostu naturalnego. Obrazuje to poniższa tabela.

Liczba obywateli RFN w latach 1972 i 1993 (dane w milionach) z uwzględnieniem zmian w poszczególnych grupach wiekowych²⁰

	1972	1993	Różnica
Poniżej 25 lat	22.421	18.300	- 4
25-45 lat	16.823	20.186	+ 4
45-65 lat	13.760	17.176	+ 3
Powyżej 65 lat	8.162	10.114	+ 2

Znacząca okazuje się również analiza przyczyn zgonów. O ile jeszcze w ubiegłym stuleciu na wskaźnik długości życia wpływały epidemie, konflikty zbrojne oraz bardzo duża śmiertelność niemowląt, o tyle w dzisiejszej sytuacji duży procent zgonów to następstwa chorób związanych z podeszłym wiekiem.

²⁰ P Becker. *Sterbesituation in unserer heutigen Gesellschaft*. W: *Der gesellschaftliche Umgang mit Sterben und Tod humane, medizinische und finanzielle Aspekte*. Bonn 1995 s. 24.

Przyczyny zgonów w RFN (dane w tysiącach i procentach)²¹

	1963	1993
Choroby układu krążenia	238.850 = 59,4%	343.462 = 48,3%
Nowotwory	127.518 = 31,7%	174.103 = 24,5%
Wypadki	14.284 = 3,6%	19.249 = 2,7%
Choroby związane z podeszłym wiekiem	21.711 = 5,3%	174.290 = 24,5%

W efekcie „umieranie, śmierć, żałoba, jak i nastawienie do nich, radykalnie zmieniły się w ostatnich dziesięcioleciach”²² Ponad połowa zgonów następuje w szpitalach, klinikach oraz domach starców, w niektórych miastach liczba ta osiąga przeszło 90%²³ Coraz częściej umierający są osobami całkowicie samotnymi – według danych zebranych przez urzędy statystyczne w poszczególnych landach ponad 40% gospodarstw domowych to gospodarstwa jednoosobowe²⁴ O przemianach w „kulturze umierania” świadczy, zdaniem autorów dokumentu *Leben bis zuletzt – Sterben als Teil des Lebens*, nawet standaryzacja oferty przedsiębiorstw pogrzebowych, prowadząca do zanikania specyficznych rytuałów pogrzebowych zakorzenionych w kulturze danego regionu czy danej grupy społecznej.

Poza socjologicznymi procesami twórcy ekumenicznego uzgodnienia zwracają uwagę na zjawisko oderwania śmierci oraz cierpienia od propagowanego modelu życia, który zakłada fizyczną aktywność aż do późnej starości. W obrazach dominujących w środkach masowego przekazu, stanowiących już wzór kulturowy, przewodnim motywem staje się człowiek szczęśliwy i zdrowy, mający nadzieję na długie życie. Coraz większy postęp medyczny sprawia, że wielu ludzi ulega iluzji tzw. tymczasowej nieśmiertelności (*diesseitige Unsterblichkeit*), a stale ubogacana oferta na rynku ubezpieczeń daje części społeczeństwa złudne poczucie bezpieczeństwa. Z drugiej strony niemożność prowadzenia aktywnego życia powoduje nie tylko frustrację oraz poczucie bezsensu i pustki, lecz – jak zauważa P. Becker – cała kultura oparta na dążeniu do przyjemności sprawia, że bardzo często

²¹ Tamże s. 29.

²² *Gott ist ein Freund des Lebens* s. 18.

²³ Tamże s. 15.

²⁴ Becker, jw. s. 16.

śmierć społeczna (*soziale Tod*) pociąga za sobą śmierć cielesną; prawidłowość ta zaś dotyczy nie tylko domów starców²⁵

Zdaniem autorów uzgodnienia *Im Sterben Umfängen vom Leben* „prywatna i społeczna tabuizacja umierania, śmierci oraz żałoby działa szkodliwie, a wręcz nawet niszcząco na nasze życie”²⁶ Uczynienie ze śmierci społecznego tabu jest jednym z elementów całego kompleksu czynników, które ujęte komplementarnie przygotowują „środowisko” do powstania motywacji prowadzącej do decyzji o zabójstwie na życzenie. Zarówno wymienione powyżej obiektywne socjologiczne procesy, decydujące o tym, że tak wiele osób dożywa późnej starości, umierając w anonimowych raczej miejscach w całkowitej samotności i poczuciu opuszczenia, jak i intersubiektywne przekonania obecne w społeczeństwach, odmawiające często sensu życia w bólu, chorobie, samotności czy kalectwie, stwarzają atmosferę afirmacji eutanazji jako pożytecznego i uzasadnionego środka, zapewniającego wolność jednostki w swobodnym rozporządzaniu własnym losem.

Wyrazem takiej afirmacji jest instytucjonalizacja społecznych dążeń do legalizacji eutanazji. Do najważniejszych organizacji należy powstałe w 1980 r. Niemieckie Stowarzyszenie na rzecz Ludzkiej Śmierci (*Deutsche Gesellschaft für Humanes Sterben, DGHS*), stawiające sobie za cel zapewnienie każdemu obywatelowi prawa do swobodnym rozporządzaniu swoim życiem, a więc i do decyzji o jego skróceniu. Zarówno w swoim haśle („*Freiheit und Selbstbestimmung*” – „Wolność i samostanowienie”), jak i w ujętym w dziesięciu punktach programie stowarzyszenie akcentuje potrzebę wprowadzenia aktów legislacyjnych, podobnych do przyjętych w Holandii, Belgii oraz Szwajcarii, umożliwiających osobie np. śmiertelnie chorej żądania pomocy w odebraniu sobie życia. Organizacja odwołuje się przy tym do idei humanizmu oraz oświecenia, konstatując, że w „cywilizowanym kraju, o wolnościowo-demokratycznych strukturach prawnych, zarówno życie, jak i umieranie musi być wolne od opieki dogmatycznej”²⁷

²⁵ Tamże s. 30.

²⁶ Autorzy deklaracji piszą: „Langsam wird uns bewußt: Die privaten und sozialen Tabuisierungen von Sterben, Tod und Trauer wirken sich schädlich, ja zerstörend für unser Leben aus“ (*Im Sterben: Umfängen vom Leben* s. 14).

²⁷ „In einem zivilisierten Land mit freiheitlich-demokratischer Rechtsstruktur muss es möglich sein, unabhängig von dogmatischer Bevormundung zu leben und zu sterben” (cyt. za stroną internetową www.dghs.de).

V. GODNOŚĆ CIERPIENIA I ŚMIERCI

Wprowadzenie do systemu prawnego legalnej eutanazji jest więc w perspektywie ekumenicznych dokumentów obu największych Kościołów chrześcijańskich w Niemczech pokłosiem zbioru czynników, mających u podłoża prezentowany i przyswajany powszechnie model życia, którego najwyższą wartością jest dość wąsko rozumiany sukces życiowy. Główną przyczyną tego procesu jest ujmowanie życia w kategoriach pozbawionych wymiaru religijnego, a jego skutkami – negacja sensu cierpienia, która z jednej strony prowadzi do „ekonomicznego” traktowania życia osób śmiertelnie chorych, z drugiej zaś do specyficzniej pojmowanej litości, która nie pozwala otoczeniu na wspieranie umierającego w jego cierpieniu i uzasadnia przyzwolenie na „aktywną pomoc w umieraniu” oraz afirmacja wolności, która upatrywana jako najwyższa wartość, czyni całkowicie suwerenną i nieuwarunkowaną niczym decyzję co do tego, czy człowiek chce, czy nie chce żyć.

Właśnie owa litość oraz wolność człowieka są najczęściej akcentowane przez zwolenników legalizacji eutanazji. Zdaniem przedstawicieli obu Kościołów takie ujęcie litości, jak i wolności jest fałszywe.

Zarówno litość, jak i wolność muszą bowiem być ściśle powiązane z respektowaniem godności człowieka. Ta zawiera zaś w sobie bezwarunkowe prawo do życia. Nikt nie może decydować o życiu drugiego, o jego wartości. „Nietykalność drugiego jako osoby oznacza bezwarunkowe uznanie prawa do życia drugiego [...] Człowiek nie może sprowadzić drugiego do przedmiotu, którym można dysponować”²⁸ Nikt więc nie może wartościować życia innego jak własnego. Każdy człowiek jest czymś nieskończenie większym, niż sam może to ocenić.

Uznanie godności człowieka jest podstawą do budowania współżycia między ludźmi. Jego brak neguje zaś zarówno istotę prawa, jak i miłość jako zasadę koegzystencji ludzi. Stąd autorzy deklaracji *Gott ist ein Freund des Lebens* bardzo stanowczo podkreślają, że zabicie człowieka w żadnych okolicznościach nie może być zakwalifikowane jako uczynek miłości. Pozbawienie drugiego życia zawsze będzie niszczyło istotę miłości do drugiego człowieka, albowiem zawsze będzie obdzierać go z godności. Stąd też wymienianie litości jako motywu przyzwolenia na eutanazję jest bądź jej niezrozumieniem, bądź głębokim nadużyciem.

²⁸ *Gott ist ein Freund des Lebens* s. 42.

O ile litość jest najczęściej wymienianą motywacją w odpowiedzi na żądanie pacjenta dotyczące „zabójstwa na żądanie”, o tyle w przypadku samej osoby żądającej akcentuje się jej prawo do suwerennego dysponowania swoim życiem. Tymczasem w świetle Objawienia chrześcijańskiego poprzez akt samobójstwa człowiek zawsze zaprzecza samemu sobie. Aprobata odebrania sobie życia świadczy o niezrozumieniu faktu, że człowiek nie żyje jedynie dla siebie. Autorzy ekumenicznych deklaracji dotyczących eutanazji podkreślają, że „dla chrześcijanina samobójstwo drugiego człowieka stanowi ogromne wyzwanie: nie może go pochwalać – jak i z drugiej strony nie może odmówić człowiekowi, który targnął się na swe życie, szacunku [...] Jednak nie może aprobować i usprawiedliwiać samobójstwa ten, kto pojął, że nie żyje jedynie dla samego siebie. Każda próba samobójstwa może być dla niego tylko «wypadkiem» oraz wołaniem o pomoc”²⁹

Sygnatariusze wszystkich dotyczących eutanazji dokumentów ekumenicznych wskazują na negację sensu cierpienia jako na podłoże wszelkiej motywacji prowadzącej do „zabójstwa na życzenie”. Cierpienie zawsze stawia człowieka, którego dotyka, a także jego najbliższych wobec pytania o jego cel. Zdaniem autorów dokumentu *Im Sterben – Umfängen vom Leben* sens i cel cierpienia są wytłumaczalne jedynie w perspektywie religii. Chrześcijanin przeżywający swe cierpienie może być dla swego otoczenia jednocześnie znakiem i darem. Znakiem, gdyż jego krzyż prowadzi do krzyża Chrystusa, a darem, gdyż w swym cierpieniu „staje zastępczo za innych przed Bogiem. W Eucharystii, w modlitwie, w duchowym skupieniu cierpienie ciężko chorych i umierających zostaje zaniezione przed Boga a jednocześnie otoczenie chorego doświadcza obecności Bożej, która daje zarówno choremu, jak i jego bliskim siły do znoszenia cierpienia”³⁰ Nie znaczy to jednak, że jedynie cierpienie chrześcijanina ma sens. W Chrystusie Bóg dociera do każdego człowieka nawet wtedy, gdy ten nie przyjmuje religijnej perspektywy swojego cierpienia bądź o niej nie wie.

²⁹ Tamże s. 30.

³⁰ *Im Sterben – Umfängen vom Leben* s. 12.

VI. ISTOTA I FORMY ASYSTY PRZY LUDZIACH UMIERAJĄCYCH

Kościół chrześcijański odrzucają więc każdą formę eutanazji – aktywnej pomocy przy umieraniu (*aktive Sterbehilfe*), akcentując przy tym rolę i wartość towarzyszenia osobie śmiertelnie chorej w ostatnich chwilach życia. Skierowanie do lekarza prośby o dokonanie eutanazji jest często formą wołania o bliskość drugiej osoby, sposobem wyrażenia strachu przed pozostaniem całkowicie osamotnionym w swym cierpieniu oraz pragnienia współdzielenia swojego cierpienia z bliską, życzliwą osobą. W społeczeństwach współczesnych krajów rozwiniętych umieranie w całkowitym opuszczeniu, pomimo komfortu doskonałej opieki lekarskiej, staje się coraz częstsze.

Stąd Kościoły akcentują rolę tysięcy chrześcijan, którzy jako wolontariusze troszczą się o ludzi cierpiących i umierających w samotności. Zdaniem autorów dokumentu *Im Sterben – Umfängen vom Leben* stanowią oni znak żywotności chrześcijaństwa, wpisując się w długą tradycję działalności różnych zakonów oraz stowarzyszeń dobroczynnych. Chrześcijanie, którzy angażują się w opiekę nad osobami umierającymi, odkrywają, że sens cierpienia oraz śmierci da się odczytać w perspektywie religijnej. Stojąc w obliczu cierpienia i śmierci bliźniego, odkrywają, świadomie bądź nie, jego związek z swym życiem i losem.

Przedstawiciele Kościołów zwracają przy tym uwagę, że asystowanie przy śmierci bliźniego nie może być jednak okazją do żądania od niego deklaracji wiary. Człowiek umierający ma prawo oczekiwać, że jego stosunek do wiary, do Boga oraz do ludzi zostanie uszanowany również w tym momencie. Jeśli w kontakcie między chorym a osobą, która się nim opiekuje, wytwarza się relacja oparta na głębokim zaufaniu, zrozumieniu i oddaniu, można odczytać to jako dar łaski Ducha Świętego. Taka relacja nie może być jednak w żaden sposób wymuszana.

Szczególną, zinstytucjonalizowaną formą asystowania przy ludziach umierających jest hospicjum. Rozwijający się coraz silniej ruch hospicyjny, stanowi przejaw dążenia tysięcy ludzi pragnących realizować swoje chrześcijaństwo, a jednocześnie akcentujących konieczność przygotowania się do roli osoby towarzyszącej człowiekowi umierającemu. Stąd również powstawanie coraz liczniejszych kursów oraz szkoleń, mających pomóc rozwijać te zdolności, które przydatne są w pełnieniu funkcji towarzyszenia osobie śmiertelnie chorej bądź cierpiącej.

Cele i założenia, które wytycza sobie ruch hospicyjny, da się ująć w następujących punktach:

- Przyjęcie umierania jako części życia
- Doświadczenie sensu umierania
- Ujmowanie umierającego, jak i jego bliskich jako wspólnych adresatów opieki
- Wspieranie chorego za pomocą działania interdyscyplinarnej grupy
- Włączanie w pracę hospicjum wolontariuszy
- Nadzór działania hospicjum przez honorowych współpracowników
- Kooperacja wszystkich uczestników pracy hospicjum
- Integracja idei hospicjum z istniejącymi już formami służby oraz pomocy osobom umierającym
- Towarzyszenie i opieka nad bliskimi osoby umierającej.

VII. „DYSPOZYCJA PACJENTA”

Według przyjętej przez prawo holenderskie definicji „zabójstwa na żądanie” oznacza ono³¹ sytuację, w której uczestniczy osoba śmiertelnie chora, w pełni świadoma swej decyzji i będąca w stanie ją uzewnętrznić. Stąd przynajmniej teoretycznie nie może zaistnieć sytuacja, w której eutanazji dokonuje się na osobie nie mającej aktualnie możliwości świadomie i wyraźnie podjąć decyzji. Wobec stwierdzonych przypadków nadużyć w krajach, w których eutanazja jest legalna, a także np. w Niemczech, Kościoły chrześcijańskie wydają tzw. dyspozycje pacjenta (*Christliche Patientenverfügung*), które mają w przypadku np. niezdolności osoby do uzewnętrznienia decyzji być stanowczą niezgodą na skrócenie życia.

ZAKOŃCZENIE

Wspólny głos największych Kościołów chrześcijańskich w Niemczech wobec tak kontrowersyjnego oraz trudnego zagadnienia, jakim jest eutanazja, wpływa zapewne w pewnym stopniu na aktualne ustawodawstwo niemieckie, nie zezwalające na jej legalizację. Ekumeniczny charakter deklaracji

---

³¹ *Sterbehilfe. Fragen und Antworten zum niederländischen Gesetz über die Kontrolle der Lebensendigung auf Verlangen und Hilfe.* Deen Haag 2001 s. 4.

cji w zestawieniu z kategorycznym odrzuceniem możliwości „zabójstwa na życzenie” w jakiegokolwiek okoliczności sprawia, że chrześcijańska perspektywa życia i śmierci człowieka wybrzmiewa wyjątkowo silnie. Wobec panującego w społeczeństwach zachodnich przekonania o etycznej niejednoznaczności eutanazji taki głos, nie pozostawiający wątpliwości, podparty nauką dwóch wielkich tradycji teologicznych, jest szczególnie potrzebny.

BIBLIOGRAFIA

Dokumenty kościelne

- Christliche Patientenverfügung mit Vorsorgevollmacht und Betreuungsverfügung. 2. Auflage. Gütersloh 2003.
- Gott ist ein Freund des Lebens. Herausforderungen und Aufgaben beim Schutz des Lebens. Gemeinsame Erklärung des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland und der Deutschen Bischofskonferenz. Hrsg. vom Kirchenamt der Evangelischen Kirche in Deutschland und vom Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz. Gütersloh 1989.
- Im Sterben: Umfängen vom Leben. Gemeinsames Wort zur Woche für das Leben 1996: „Leben bis zuletzt – Sterben als Teil des Lebens“ Gemeinsame Texte 6. Gütersloh 1996.
- Sterbebegleitung statt aktiver Sterbehilfe. Eine Textsammlung kirchlicher Erklärungen. Gemeinsame Texte 17. Gütersloh 2003.

Opracowania

- Becker P. Sterbesituation in unserer heutigen Gesellschaft. W: Der gesellschaftliche Umgang mit Sterben und Tod: humane, medizinische und finanzielle Aspekte. Bonn 1995.
- Sterbehilfe. Fragen und Antworten zum niederländischen Gesetz über die Kontrolle der Lebensendigung auf Verlangen und Hilfe. Deen Hagg 2001.

L'EUTHANASIE TRAITÉE PAR LES DOCUMENTS COMMUNS DES ÉGLISES CATHOLIQUE ET ÉVANGÉLIQUE EN ALLEMAGNE

Résumé

L'article présente les documents œcuméniques publiés par les Églises catholique et évangélique en Allemagne concernant les problèmes éthiques du monde contemporain. Les Églises chrétiennes en Allemagne voient l'euthanasie comme un symptôme des « menaces de la vie ». Elles attirent aussi l'attention sur « la nouvelle culture de mourir », avant tout sur la négation du sens de souffrance. Cette tendance est indiquée comme une raison principale pour le processus de la légalisation de l'euthanasie dans quelques pays européens.

Les Églises chrétiennes en Allemagne rejettent décidément l'approbation de l'euthanasie. En même temps elles mettent en relief la valeur et le rôle de l'assistance auprès des personnes incurables dans leurs derniers moments. C'est le rôle de l'hospice qui est particulièrement accentué. Pour les chrétiens qui s'occupent des malades et les accompagnent dans leurs souffrances c'est une façon magnifique de la réalisation de leur christianisme.

Résumé par Piotr Kopiec

Słowa kluczowe: eutanazja, Kościoły chrześcijańskie w Niemczech, uzgodnienia ekumeniczne.

Mots clefs: euthanasie, les Églises chrétiennes en Allemagne, accords œcuméniques.

Key words: euthanasia, Christian Churches in Germany, ecumenical agreements.